

זמן לאוטונומיה בחינוך ההיסטורי

לאחרונה פורסם באמצעי התקשורת על מהלך אפשרי שיוביל משרד החינוך, שבליבו רפורמה עמוקה במבנה הלימודים בחטיבות הביניים ובתיכונים. בכל הנוגע ללימודי היסטוריה, האפשרות של הפיכת הלימודים ללימודי רשות לפי שיקול דעת המנהל/ת וכחלק מאשכול לימודי הומניסטיקה כללי עוררה אי-נחת מיוחדת. רבים בתחום החינוך היסטורי – אנשים ונשים שבדרך כלל חלוקים זה על זה במגוון סוגיות – הביעו דאגה משותפת שמהלך כזה יוביל לדחיקתו של המקצוע מבתי הספר, יפחית עוד יותר את מספר הסטודנטים להיסטוריה באוניברסיטאות, יפגע בטיפוחם של תלמידים-אזרחים בעלי זהות לוקלית ואוניברסלית מגובשת בעולם משתנה ודינאמי, יחתור תחת הפיתוח של חשיבה ביקורתית בעידן של פוסט-אמת ו"פייק ניוז" ויקדם הפרטה במערכת החינוך שתעמיק פערים ושסעים חברתיים. ברור שעבור המבקרים השמירה על התחום היא חלק מתפיסה כוללת של שמירה על מדעי הרוח, על התלמידים ועל החברה כולה.

אנו שותפים לדאגות אלו ומבקשים להתריע מפני המשך קידום המהלך מבלי להתחשב בהשלכות האפשריות אך הצפויות הללו. זאת ועוד, אנו מצטרפים לקריאה לשתף באופן פעיל ושוויוני בתהליך החשיבה והתכנון של כל מהלך של רפורמה בחינוך ההיסטורי כמה שיותר מומחים ובעלי עניין בתחום – מורים ורכזות מקצוע, חוקרות ומכשירי מורים, נשות מדיניות ומדריכים ועוד. העובדה שמהפרסומים השונים קשה להבין היכן הדברים עומדים היא עדות להדרתם של אנשי ונשות מקצוע מהמעלה הראשונה שהחינוך ההיסטורי בנפשם ובמרכז עיסוקם המקצועי. התנהלות זו יש לתקן ועדיין לא מאוחר לעשות זאת.

במקביל, אנו מברכים על האפשרות לראות במשבר הקורונה הזדמנות לרפורמות משמעותיות בחינוך ההיסטורי בהתאם למבנה הדעת של התחום, לרוחם של העוסקים בו, למצבו היום ולהיסטוריה שלו. מחאה כנגד התנהלות וכיווני עשייה כפי שתוארו לעיל אין בה כדי לומר שהמצב הקיים חף מבעיות ואנו מבקשים לראות בעת הנוכחית הזדמנות לריענון המחשבה, לערעור על המובן מאליו ולעידוד יצירתיות שבסופם מעשה חינוכי חדש התואם את אופי המקצוע. בפני הוראת ההיסטוריה ניצבות כיום אפשרויות רבות שטרם מומשו, לחלקן שורשים ארוכים, וחלקן חדשות. זו העת לבחון אותן ברצינות ולהפוך את המשבר הנוכחי לאתגר ומשם להזדמנות גם בתחום זה.

אנו מציבים במקום מרכזי את **ביזור וגיוון הוראת ההיסטוריה** כמעין נקודה ארכימדית שביכולתה להניע שינויים נוספים ולפתוח הזדמנויות חדשות. בשנה האחרונה התנסתה מערכת החינוך, והחינוך ההיסטורי בתוכה, בביזור כוח ובמתן אוטונומיה רחבה מאי פעם לרשויות המקומיות, לבתי הספר ולאנשי ונשות החינוך עצמם. מהלך זה הוא צעד בכיוון הנכון. בהקשר זה, [דבריה של פרופ' יולי תמיר](#) (הארץ, 14.4) על כלל המורים שהוכיחו את מקצועיותם, את כשרונם ובכלל ש"אפשר לסמוך עליהם", יפים כמובן גם למורים ולמורות להיסטוריה.

בחינוך ההיסטורי יש להמשיך ולקדם בראש ובראשונה מתן אוטונומיה רחבה יותר למורים ולרכזי המקצוע. למרות התחלות בכיוון, ההתקדמות בנושא זה עדיין מעטה. ניתן, למשל, להעביר לרכזי ולרכזות מקצוע סמכות לפיתוח תכניות לימודים, יחידות הוראה ותכנים, שישקפו את הרכב התלמידים הייחודי לכל בית ספר ואף לכל כיתה. מורים ומורות יוכלו לרתום את המשאבים המקומיים – התרבות, הסביבה הפיזית, הידע המקומי – לחשיפת מקורות היסטוריים חדשים ודרכם לידע היסטורי חדש, כזה המחובר ללומדים ונובע מעולמם. קרקע זו עשויה להיות פורייה ומרתקת הרבה יותר מזו הקיימת כעת לפיתוח סקרנות, חשיבה ותודעה היסטורית, שהן מטרות הליבה של תכניות הלימודים.

גם בתחום ההערכה יש מקום לתמורות, בעיקר בכיוון של ערעור עמוק יותר על מקומה של בחינות הבגרות. על-אף השינויים הרבים, העמוקים והמבורכים שמובילים ראשי המקצוע במשרד החינוך בכל הקשור לבחינות הבגרות (כולל שאלות ניתוח והשוואת מקורות ובחינות בחומר פתוח, אפשרות שלא היתה עולה על הדעת רק לפני מספר שנים), בחינת הבגרות האחידה נותרה תקן הזהב לפיו, בסופו של דבר, מתעצבת הלמידה בכתה, במיוחד בתיכון. הדאגה של שומרי המקצוע ממהלך כזה מובנת: בחינת הבגרות מעידה בישראל על חשיבותו של מקצוע. ועל דרך השלילה: מקצוע שאין בו בחינת בגרות, נתפס בציבור כחסר ערך. אך צריך לשאול כעת, יותר מבעבר, האם לא הגיע הזמן לתת אמון ברכזי המקצוע, במורים ובתלמידים, ולעורר באחרונים את המוטיבציה לעסוק בהיסטוריה מתוך הנעה פנימית וחיבור לידע ולדעת ההיסטוריים? הנעה זו תגבר עוד יותר אם יגייסו את התלמידים על מנת להפכם לשותפים ליצירת הידע ההיסטורי. רק אז ניתן לצפות שמורים ותלמידים יבחרו מרצונם החופשי להרחיב את דעתם וכישוריהם בתחום.

מתן אוטונומיה רחבה יותר לרכזי ולרכזות מקצוע, למורים ולמורות ואף לתלמידים ולתלמידות תביא גם לגיוון בחינוך ההיסטורי כך שיהלום טוב יותר את מבנה הדעת ואת רוח המקצוע. הוראת ההיסטוריה תשקף בתוך זמן קצר ריבוי גדל והולך של נקודות מבט על העבר, מגוון של מקורות היסטוריים ומנעד מתרחב של פרשנויות ונרטיבים המבוססים עליהם. אלו בתורם יהוו קרקע עשירה במיוחד לפיתוח חשיבה היסטורית ביקורתית ופתוחה. מבחינה מהותית יותר, אוטונומיה שכזו תשקף אמון במורים ובתלמידים – אמון המצוי בליבו של מקצוע הומניסטי הרואה באדם סוכן קיומו.

יש להדגיש: ביזור בתחום הוראת ההיסטוריה כפי שאנו מציעים אין פירושו הנהגת דיפרנציאציה בתנאי ההעסקה של מורים ומורות ואין כוונתו הענקת אפשרות בחירה לגבי עצם לימוד המקצוע. מהלכים כאלו מנגדים לרוח המקצוע ולעיקר עמדתנו בכך שהם מביאים לחתירה תחת טיפוח חינוך הומניסטי, לדחיקת מדעי האדם, לפגיעה אפשרית בעיון ביקורתי בחוויה האנושית ולהרעת תנאי ההעסקה של המורים.

אך תודעה היסטורית ערנית ופעילה מחייבת בעת הזו גם חשיבה מחודשת על החינוך ההיסטורי. אנו נטועים כמובן בתוך זרם הזמן, כפירותיו של העבר, אך איננו כבולים על ידו ועלינו לפעול למען עתיד טוב יותר. לכן, יהיו הכיוונים אליהם ילך החינוך ההיסטורי אשר יהיו, על כל העוסקים בתחום לנצל רגע זה בהיסטוריה לדיון, לחשיבה ולעשייה תוך שקיפות, שיתוף ודיון.

פרופ' (אמריטוס) אייל נווה, אוניברסיטת תל אביב וראש המכון הישראלי לחינוך היסטורי בסמינר הקיבוצים

פרופ' (אמריטוס) אבנר בן עמוס, אוניברסיטת תל אביב

ד"ר מיכל ווסר, מכללת סמינר הקיבוצים

ד"ר נמרוד טל, מנהל המכון הישראלי לחינוך היסטורי בסמינר הקיבוצים